Van taal van het la

Het AD publiceert in de komende weken een serie artikelen over het Papiaments voor die lezers die wel in de geschiedenis en ontwikkeling van die taal geïnteresseerd zijn maar die het Papiaments onvoldoende beheersen om de bronnen in de oorspronkelijke taal te lezen. Deze bijdragen zijn niet zozeer gebaseerd op bronnenonderzoek, maar bevatten veeleer een overzichtelijke samenvatting van verspreid en vaak moeilijk bereikbaar materiaal.

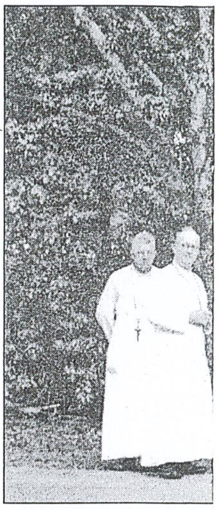

In tegenstelling tot de on
de noodzaak om het Papi

Een speurtocht naar vroege bewijzen van het Papiaments

Anders dan in de Engelse, Franse en Spaanse kolonies die hun taal oplegden aan de gekoloniseerde, lieten de Nederlanders de taal in hun kolonies vrij; hetzij uit onverschilligheid, hetzij uit koopmanschap. Sterker nog: de kolonisator nam in de kolonie de taal van de gekoloniseerde over. Het zou tot de 20ste eeuw duren eer het Nederlands door de Nederlandse kolonisator dwingend werd opgelegd. Maar toen had het Papiaments zich al twee eeuwen zodanig verankerd in het hele maatschappelijk verkeer dat het niet meer weg te denken viel. In plaats van het Papiaments werd het Nederlands in de vorige eeuw meer en meer een in de kolonie bedreigde taal die steeds meer terrein prijs gaf in nagenoeg alle taaldomeinen.

DOOR WIM RUTGERS

In tegenstelling tot de onverschilligheid van het koloniale bestuur, zag de missie vanaf het begin de noodzaak om het Papiaments te gebruiken om de bekeerling te bereiken: „Bij het zoeken naar vroege gegevens over het gebruik van het Papiamentu stuit men onvermijdelijk op de missie en haar rol op Curaçao", schrijft T.F. Smeulders in haar Utrechtse dissertatie *Papiamentu en onderwijs; veranderingen in beeld en betekenis van de volkstaal op Curaçao* in 1987. Achtereenvolgens missioneerden zo bijvoorbeeld de jezuïeten (1704-1742), de franciscanen (1776-1820) en de paters dominicanen vanaf 1870. Maar het blijkt dat ook de overheid al in een vroeg stadium het Papiaments gebruikte voor officiële afkondigingen.

Jacques Cassard plunderde Curaçao tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). Het was de periode waarin missionaris pater Slabel op Curaçao woonde en voor het eerst het Papiaments noemt in zijn verslaglegging.

Zagen de paters de absolute noodzaak van het Papiaments voor prediking en onderwijs, als in de twintigste eeuw de fraters arriveren, propageren deze het Nederlands in het onderwijs en wordt het Papiaments systematisch meer en meer uit de scholen verbannen. Ging een onderwijswet aan het begin van de 20ste eeuw ervan uit dat er 'zoveel mogelijk' onderwijs in het Nederlands moest worden gegeven, wat de mogelijkheid van het gebruik van het Papiaments nog openliet, pas met een nieuwe onderwijsverordening van 1936 zou de taal absoluut verboden worden in alle vormen van onderwijs. Met het Statuut van 1954 wordt het onderwijs een autonome bevoegdheid van de lokale overheid. In feite heeft dus een absoluut koloniaal verbod op het Papiaments in het onderwijs niet langer dan achttien jaar geduurd.

Vroege teksten Papiaments

Wat ook de oorsprong van het Papiaments is, feit is dat de taal al in een heel vroeg stadium gebruikt werd door de ingezetenen van het eiland. Er zijn een aantal betrouwbare bewijzen daarvan. Historicus pater W. Brada schreef in 1956 dat het ontstaan van het Papiamento plaats vond tussen 1705 (Schabels getuigenis) en 1776, toen de paters franciscanen op het eiland kwamen en in het Papiamento begonnen te preken. De Spaanse 'zwerf'priesters die tot dan toe de eilanden van tijd bezochten 'stonden vreemd tegenover de mensen, spraken het Hollands niet en leerden geen Papiamentu'. Maar de reguliere missie was er zich van bewust dat missionering van het volk zonder het Papiamento onmogelijk was, zo algemeen was de taal al verbreid. Vanaf de achttiende eeuw zijn er schriftelijke bewijzen dat het Papiaments ook in de aanzienlijke huisgezinnen was doorgedrongen, ook als geschreven taal. Daarnaast deed het Papiaments ook al dienst bij officiële getuigenverklaringen tijdens de rechtspraak.

Gaandeweg worden er steeds meer verwijzingen naar het vroege gebruik van het Papiaments aangetroffen. Zo zijn de studies van Smeulders (1987), Fouse (2002), Martinus (1996) en Rupert (2012) van belang. Toos Smeulders heeft een belangrijke aanzet gegeven die naderhand steeds weer werd aangevuld. Linda Rupert, als voorlopig laatste in de rij, schrijft over het gesproken en geschreven Papiaments: „*There is a steady and reliable stream of references to the language being spoken across a variety of socioeconomic groups throughout the 1700s (...) there is a smattering of compelling, if incomplete, written evidence of Papiamentu throughout the eighteenth century.*" Frank Martinus constateert: „*As early as the end of the 17th century Papiamentu had acquired native speakers under the Dutch and the Jewish population.*" Uit de vroegste aanwijzingen dat het Papiaments vaste voet op de eilanden kreeg zijn drie opeenvolgende fasen te onderscheiden. Aanvankelijk werd er slechts geschreven over de taal van het land, waarmee kennelijk naar het Papiaments verwezen werd; vervolgens werd het Papiaments bij name genoemd; tot slot komen we de oudste overgeleverde geschreven teksten in het Papiaments tegen.

Oudste verwijzingen

Voorbeelden van de oudste verwijzingen naar het Papiaments zijn vooral te vinden bij bronnen rond de missie en bij juridische kwesties rond verwijzingen en citaten in verband met de rechtspraak. Het is de Boheemse missionaris pater Michael Joannes Alexius Schabel S.J. die in 1705 de eerste was die door zijn opmerking over de taal van Curaçao, die hij karakteriseerde als gebroken Spaans, wees op het Papiaments - 'creools, dat is gebroken Spaans' - als dagelijkse omgangstaal op het eiland. In de Nederlandse vertaling van een door Schabel in 1705 geschreven verslag over zijn Curaçaose ervaringen noteert hij over de bewoners van het eiland: „De meesten spreken Spaans of althans creools, dat is gebroken Spaans. Een op de honderd spreekt een andere taal; maar zijzelf spreken christelijk, dus Spaans, volgens de Spaanse uitdrukking 'habla cristiano', spreek christelijk, dat is Spaans." (p. 94 van het handschrift) Het blijft in zijn geschriften bij deze opmerking; hij zal niet veel waardering voor de volkstaal gehad hebben want hij komt er nergens weer op terug.

Schabel was op het eiland tij-

Pater Schinck sprak in het Papiaments met Tula.

nd naar landstaal (1)

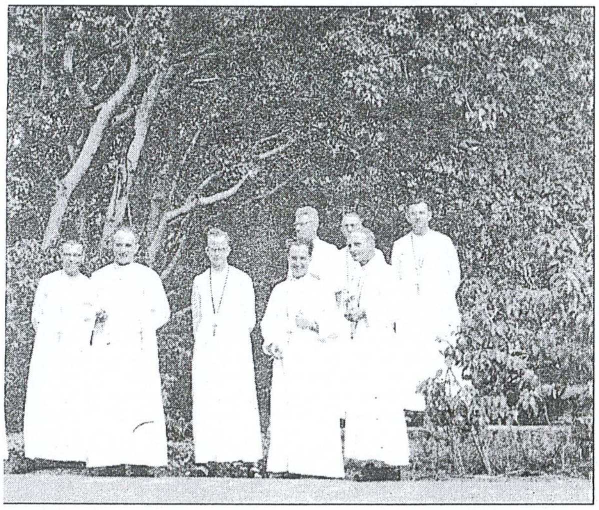

verschilligheid van het koloniale bestuur, zag de missie vanaf het begin aments te gebruiken om de bekeerling te bereiken.
FOTO'S ANTILLIAANS DAGBLAD

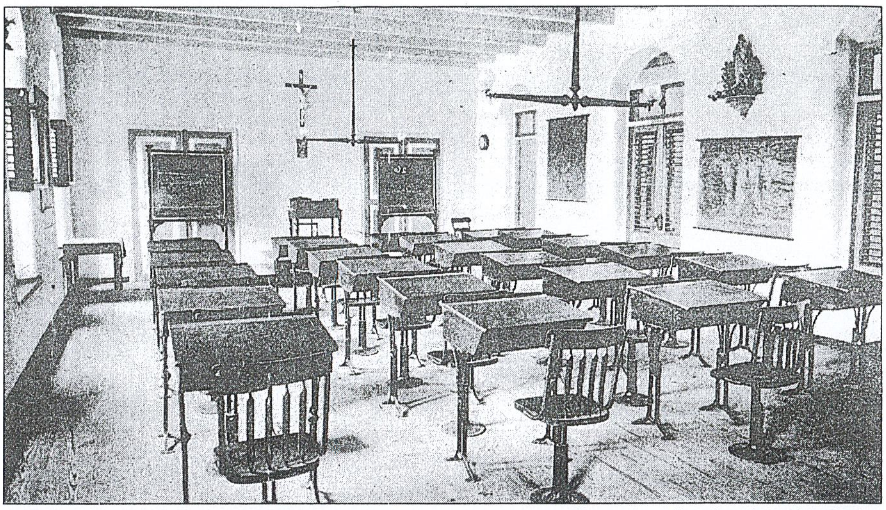

Zagen de paters de absolute noodzaak van het Papiaments voor prediking en onderwijs, als in de twintigste eeuw de fraters arriveren, propageren deze het Nederlands in het onderwijs en wordt het Papiaments systematisch meer en meer uit de scholen verbannen.
FOTO GODS WIJNGAARD IN DE WEST

dens de Spaanse Successie oorlog (1702-1713), een Europese oorlog die bekend is gebleven door de plundering van het eiland door Jacques Cassard, waarover De Gaaij Fortman uitgebreid schreef in de *West Indische Gids* van 1924. Frank Martinus vindt in dit dagboek vanuit zijn discipline heel vroege linguïstische aanwijzingen op het gebied van vocabulaire en uitspraak voor de invloed van het Papiaments die in die dagen kennelijk aanwezig waren: „*Some words and expressions in it look plainly like Papiamentu.*" Hij geeft nog een mooi en sprekend voorbeeld met het vandaag de dag nog zo bekende gezegde 'Awa pasa harina' [hariña] als de naam van een joods handelsschip in 1767. (Martinus 1996: 9)

In 1732 schreef Prefect Agustinus Bertrandus Caysedo y Velasco aan zijn superieuren dat er op het eiland Curaçao naast Nederlands, Spaans en Portugees 'el idioma del pais' [de taal van het land] gesproken werd. Even later, in 1737 was er sprake van de 'creoolse taal' van Afro-Curaçoaënaars bij rechtsaangelegenheden. Hij beschouwde de landstaal dus niet als een 'gebroken Spaans' zoals Schabel nog deed, maar als een zelfstandige taal, merkt Linda Rupert op.

Van de Nederlandse pater Dominicus Dujardin wordt vermeld dat die zich in 1740 'ernstig en ijverig op het idioom van de negers en mulatten toelegde'.

De officiële naam van Dominicus Dujardin S.J. was D. Verhof, maar hij had zijn Nederlandse naam verfranst. Hij werd in 1705 te Bailleul (Frans Vlaanderen) geboren, werd in 1737 priester gewijd en arriveerde in oktober 1739 op Curaçao, waar hij al op 15 september 1741 in bittere armoede overleed aan een maagkwaal. Historicus Johan Hartog meldt over hem: „Dujardin, een maaglijder, maakte het niet lang, maar de paar maanden dat hij hier werkte, zullen hem de hemel verdiend hebben: het was een missionaris, die arm en blootsvoets rondging, die de talen der slaven leerde - de eenheidstaal Papiaments was nog in wording - en zelfs in de niet vrome omgeving van het achttiende-eeuwse Curaçao bekeerlingen maakte." Wat historicus Hartog hier bedoelt met 'talen' omdat volgens hem 'de eenheidstaal nog in wording' was meldt hij verder niet, maar het is opvallend dat ook pater Brada dit meldt.

De citaten waarin het Papiaments vermeld wordt, stapelen zich op. Pater franciscaan Theodorus Brouwers (1776-1787) 'was een man goed bekend met de talen', zowel 'de nationale en de vreemde talen', aldus pater Brada, waaraan hij nog toevoegt: „Men moet op Curaçao vele talen kunnen gebruiken, daar er veel verkeer was, ook al zal hij er het Papiament bij hebben moeten leren. Pater Schabel, de jezuïet zegt, dat men op Curaçao een gebroken Spaans sprak. Over een van de latere jezuïeten paters staat geschreven, dat hij verschillende talen moest leren, toen waren de meegekomen dialecten en de bestaande talen op Curaçao schijnbaar nog niet tot één taal vergroeid, doch in een request van 1767 heet het, dat er een creoolse taal op Curaçao bestaat. De paters franciscanen preekten reeds in het Papiament. Zo schrijft pater Stöppel, een van de franciscanen, dat in de H. Mis van zes uur de catechismus-uitleg plaats heeft 'papiamentice'." Brouwers schreef naar de Propaganda Fide dat de missie begonnen was in de lokale taal te preken, een taal die hij karakteriseerde als een mixture van Galicisch, Spaans en Nederlands. Pater Jacobus Schinck sprak uiteraard Papiaments met Tula tijdens de revolte van 17 augustus 1795, ook al was zijn verslag van dit gesprek in het Nederlands.

De opsomming van meldingen van het Papiaments kent geen einde. In 1767 werd er een geschreven verordening voor de kapiteins en officieren van de 'vrije negros en mulatten (...) in de creoolse taal' voorgelezen. Linda Rupert wijst erop dat voortgezet onderzoek hoogstwaarschijnlijk nog meer voorbeelden tevoorschijn zal kunnen brengen. De hier genoemde voorbeelden tonen zonder meer aan dat het Papiaments in diverse maatschappelijke instituties van de bevolking zoals kerk, rechtspraak en op militair gebied niet meer weg te denken viel. Het Papiaments verwierf in de achttiende eeuw vaste voet, niet alleen in de lagere regionen van de ongeletterde volksklasse maar ook in de kringen van aanzienlijke personen. Vrouwelijke slaven spraken de taal, maar ook joodse inwoners getuigden in de 'neegers Spraake' en spraken de taal ook in huiselijke sfeer. Ook in geografische aanduidingen en namen van schepen blijkt invloed van het Papiaments. Als in 1776 de Nederlandse paters franciscanen de missie overnemen wordt het Papiaments dé taal van prediking.

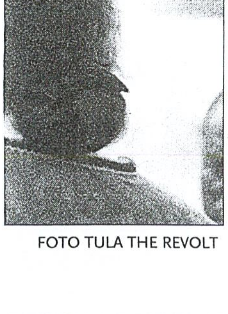

FOTO TULA THE REVOLT

Over pater Dujardin wordt geschreven dat hij een missionaris was, die arm en blootsvoets rondging, die de talen der slaven leerde en zelfs in de niet vrome omgeving van het achttiende-eeuwse Curaçao bekeerlingen maakte.
FOTO GODS WIJNGAARD IN DE WEST